

Silltruten i Upplands rapportområde vid inledningen av 2000-talet

Bill Douhan

Sveriges Ornitologiska Förening har under senare år haft för vana att årligen utse en, eller flera, fågelarter till så kallade riksinventeringsarter. Genom att på så sätt fokusera på en specifik art och samtidigt uppmana regionalföreningarna att, med hjälp av sina medlemmar, organisera inventeringar i sina områden är förhoppningen den att en så rättvisande bild som möjligt skall kunna erhållas om häckningsförekomsten i landet. Syftet med dessa inventeringar är givetvis gott, men slutresultatet är helt avhängigt det intresse som erhålles från de regionala föreningarna och, inte minst, alla fågelintresserade. Att få många att lägga ned möda på att inventera på ideell basis kräver stort engagemang från föreningarna. Bristande intresse från de regionala föreningarna innebär nästan undantagslöst en undermålig inventering och luckor i den slutliga sammanställningen för hela landet. Intresset för inventeringen hänger givetvis också på vilken art som är vald. En inte allt för vanlig, gärna även spektakulär, art som häckar i en ej för vanlig biotop har större förutsättningar att skapa intresse än en som är mer allmänt förekommande och kanske även mer svårinventerad.

Att välja en art som silltrut till riksinventeringsart kan vid ett första påseende förefalla vara ett hopplöst val för en inventeringsinsats som bygger på ideellt arbete. Merparten av våra silltrutar häckar längs våra kuster och i skärgårdarna där de ofta påträffas kolonivis på öar belägna långt från fastlandet. Att besöka dessa kolonier innebär således, utöver arbetsinsatsen, avsevärda kostnader för båttransporter och det är för övrigt inte många fågelintresserade som har tillgång till båt. Normalt sett är valet av silltrut ett hopplöst företag om målsättningen är att erhålla en

Silltrut i Roslagen 2002. Foto: Roine Karlsson

rättvisande bild av artens förekomst och numerär i landet. Att välja 2006 för en inventering av silltrut var dock helt rätt i tiden. Ett flertal län har i början av 2000-talet genomfört heltäckande inventeringar av sina häckande kustfåglar och i dessa län finns huvudparten av landets silltrutar. Även om dessa inventeringar inte har genomförts just 2006 finns det inga skäl att tro att det skulle vara stora skillnader i antal häckande par mellan inventeringsåren och riksinventeringsåret.

Inventeringar av silltrut i Upplands rapportområde

Länsstyrelsen i Uppsala län genomförde 2002/03 en heltäckande inventering av samt-

liga häckande kustfågelarter längs hela länets kust och vid samma tid, 2000–04, inventerades kustfågelfaunan även i Stockholms län. Eftersom metodiken i stort var densamma vid båda dessa inventeringar har en god bild erhållits av bl.a. silltrutens samlade förekomst och numerär längs hela Upplandskusten i början av 2000-talet. Denna sammanställning redovisar artens situation som häckfågel i Upplands rapportområde, d.v.s. i Uppsala län samt den tredjedel av Stockholms län som utgör Norrtälje kommun.

Vid båda dessa inventeringar utgjorde de km²-rutor som t.ex. den topografiska kartan är indelad i (UTM-nätet) grund för redovisning av antalet häckande par av förekommande arter. Totalt var det 2 010 km²-rutor som inventerades, därav 830 i Uppsala län och 1 180 i Norrtälje kommun. Det är bara km²-rutor med tillräckligt mycket land för att det skall vara möjligt för fåglar att kunna häcka på som utgör grund för angiven inventerad areal.

Om inventeringsmetodiken kan sägas att samtliga öar längs kusten besöktes och att alla

med häckande silltrut inventerades under första halvan av juni. Antalet häckande par erhöles genom att räkna samtliga silltrutar som uppehöll sig i och kring respektive koloni och sedan dividera med två.

Eftersom det inte finns några häckande silltrutar i den del av Mälaren som tillhör Uppsala län (Pettersson 2006), veterligen ej heller i någon annan sjö, speglar resultaten från inventeringarna vid kusten och skärgården artens förekomst och numerär i rapportområdet.

Resultat

Häckande silltrut registrerades i 147 km²-rutor (7,3 procent av det totala antalet) och sammantaget inräknades 1.114 par. Trots att den del av rapportområdet som tillhör Uppsala län bara utgör cirka 40 procent av den totala arealen fanns här 60 procent av alla häckande par. Detta trots att antalet km²-rutor med häckningsförekomst var drygt dubbelt så många, 101 jämfört med 46, i Norrtälje kommun (se Tabell 1). Det genomsnittliga antalet häckande par/km² var 14,5 par/km² i Uppsala län

Tabell 1. Häckningsförekomsten av silltrut längs kusten och i skärgården i Upplands rapportområde i början av 2000-talet fördelat på kolonistorlek; dels i Uppsala län och dels i Norrtälje kommun.

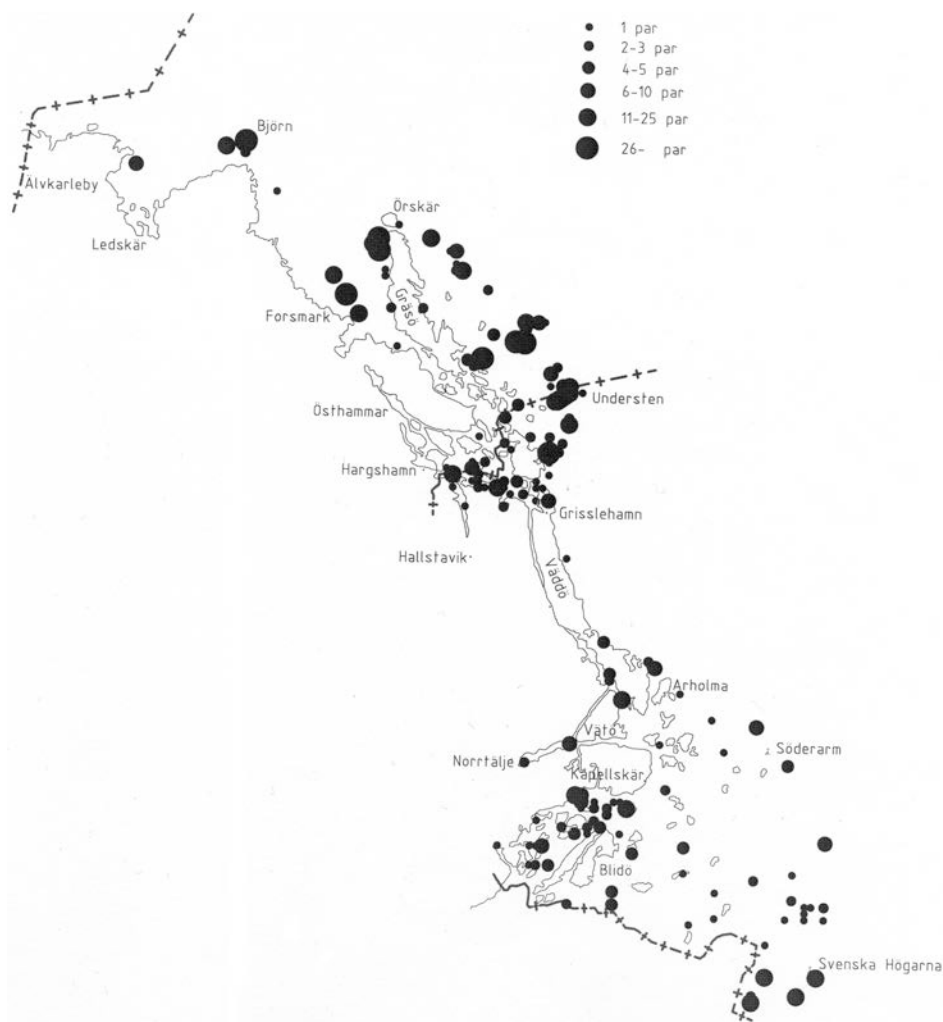
<i>Uppsala län</i>			<i>Norrtälje kommun</i>		
Summa par	Antal kolonier	Kolonistorlek	Antal kolonier	Summa par	Totalsumma
12	12	1	43	43	55
22	9	2-3	27	65	87
14	3	4-5	12	54	68
44	6	6-10	8	58	102
79	5	11-20	7	100	179
123	5	21-30	3	72	195
132	3	31-50	-	-	132
123	2	51-100	1	53	176
120	1	>100	-	-	120
669	46		101	445	1.114

medan det i Norrtälje kommun bara var 4,4 par/km². Även om det finns enstaka km²-rutor som har fler än en koloni, var det nästan regel att paren var koncentrerade till en ö. För enkelhetens skull antar vi genomgående i denna sammanställning att varje ruta bara har en koloni.

Karta 1 redovisar silltrutens förekomst i rapportområdet och den visar tydligt att det är tätare mellan kolonierna i Norrtälje kommun, men att kolonier i Uppsala län vanligtvis är större. Särskilt gles mellan kolonierna

är det i den norra delen av Uppsala län. Från Öregrund och norrut fanns det bara åtta km²-rutor med förekomst, men fem av kolonierna var istället relativt stora, ett tvåsiffrigt antal par vardera. Det tycks vara så att de häckande paren i denna del av länet gärna koncentreras till några få öar belägna längst ut mot öppet hav.

Längs den västra kusten av Gräsö finns några få, små kolonier, men strax innanför nordspetsen påträffades också tre stora (23, 37 resp. 50 par) med litet inbördes avstånd.

Karta 1. Silltrutens förekomst inom Upplands rapportområde 2002–2003.

I skärgården utanför Gräsö och ned till Understen, belägen utanför Singö i Norrtälje kommun, hittades drygt ett tjugofemtal kolonier och flera av dessa var också stora. Det är för övrigt detta område som hyser flera av de största kolonierna och tillsammans med andra som finns här, har området en mycket stor andel av rapportområdets häckande silltrutar (knappt 400 par).

Längs den öfattiga utsidan av Vaddö, i den norra delen av Norrtälje kommun, fanns bara något enstaka par, men norr därom, från Understen och ned längs den östra sidan av Singö, finns många, i flertalet fall små, kolonier, men också en och annan lite större. I de stora fjärdarna som sträcker sig från Hargshamn upp till Östhammar finns det inga häckande silltrutar, men i fjärdarna innanför Singö registrerades det kolonier på så många som ett tjugotal öar. Här häckar de i innerskärgården och inte alls som ofta i norr längst ut på gränsen till det öppna havet.

Kring Björkö-Arholma finns det åter drygt en handfull kolonier, både innanför och mot det öppna havet i öster, men de innehåller bara enstaka eller några få par vardera. Längst in i Norrtäljeviken, i en miljö som mer påminner om en insjö, finns ett par små kolonier på små, låga och gräsbevuxna öar. I Lännaskärgården, d.v.s. mellan Rådmansö, Blidö och fastlandet, förekommer det ånyo ett kluster av mestadels små kolonier, men det finns också ett par innehållande upp mot dryga tjugotalet vardera.

I den stora skärgården öster samt sydost om Rådmansö och Blidö är det förvånansvärt få häckningsförekomster och ingen koloni är påfallande stor. Det är först längst ut, mot det öppna havet, som det förekommer några innehållande vardera 5–10 par. Längst ut i sydost, vid Gillöga och Svenska Högarna, blir silltruten åter vanligare och det finns några kolonier som har ett tvåsiffrigt antal häckande par vardera. De silltrutar som häckar här ute påträffas nästan uteslutande i kolonier och antalet solitärer är ytterst få.

Fakta kring kolonierna

Av totalt 147 häckningsöar var det 55 som endast hade vardera ett häckande par. Det stora flertalet av dessa finns kring Singö samt i den södra delen av Norrtälje kommuns vidsträckta skärgård. Endast tolv solitärer noterades i Uppsala län, flertalet kring Gräsö. Ytterligare 36 häckningslokaler hade vardera två eller tre par, även dessa var koncentrerade till i stort samma områden som solitärerna. Nära två tredjedelar (62 %) av alla ”kolonier” hyste således inte fler än som mest tre par och tillsammans hade de 142 häckande par, 13 procent av hela beståndet.

Även av kolonier med fyra eller fem häckande par fanns det avsevärt fler i Norrtälje kommun, 12 av 15. Flertalet är belägna i den södra delen av inner- och mellanskärgården, men det finns också kolonier av den storleken spridda i andra delar av kommunen. De tre som registrerades i Uppsala län var alla belägna på utsidan av Gräsö. När kolonistorleken överstiger fem par upphör snabbt övervikten för Norrtälje kommun och ungefär lika många kolonier innehållande 6 till 20 par förekommer i båda områdena. Av de 15 största kolonierna, alla med fler än 20 par, var situationen den rakt motsatta, d.v.s. hela elva av dem är belägna i Uppsala län. Att Uppsala län har ett större häckande bestånd än Norrtälje kommun är således mest en följd av att det främst är här som de stora kolonierna i rapportområdet finns.

En annan skillnad mellan de två delområdena är att silltrutarna i Uppsala län vanligtvis häckar längst ut mot öppet hav medan det i Norrtälje kommun även finns många kolonier långt in i innerskärgården. Att det är en stor skillnad i detta avseende, och att den kommer plötsligt, visar Karta 1 med önskvärd tydlighet. Denna skillnad i silltrutens fördelning i djupled i skärgården mellan Uppsala län och Norrtälje kommun är intressant och svår att förklara. Man skulle kunna tänka sig att det är brist på lämpliga häckningsöar närmast fastlandet i Uppsala län och att paren

därför koncentreras till öar längst ut som passar arten bättre. Silltrutarna i den inre delen av Norrtälje kommuns skärgård häckar vanligtvis på små låga, gräsbevuxna öar, i flera fall alldeles in på fastlandet och nära mänskliga aktiviteter. Det finns i enstaka fall helt små öar som har upp mot 15–20 par vardera.

Kolonierna i ytterskärgården påträffas ofta på större, mer bergiga och steniga öar, och det är på sådana som flertalet kolonier i Uppsala län förekommer. Här finns det också plats för flera häckande par vilket kanske bidrar till att dessa kolonier ofta är betydligt större än de längre söderut. De största i Norrtälje kommun finns också vanligtvis på denna typ av öar, i första hand utanför Singö, men också längst ut i sydost, d.v.s. i Gillöga och Svenska Högarnas skärgårdar.

Förändringar

Stockholms läns skärgård inventerades nästan heltäckande även kring mitten av 1970-talet och då registrerades 1 206 häckande par silltrut i Norrtälje kommun. Jämför vi resultatet från de delar som inventerades både då och nu, d.v.s. 2000–04, finner vi att arten har minskat med så mycket som 67 procent. Det är således frågan om en avsevärd nedgång under det kvartssekel som skiljer dessa två inventeringar åt. Vi vet egentligen inte vad det är som gjort att silltruten har reducerats så kraftigt, men det är en nedgång som drabbat i stort sett hela södra och mellersta Sverige. Det har spekulerats i födobrist i kombination med predation på ägg och ungar från främst gråtrut. En annan förklaring skulle kunna vara negativa förändringar i vinterkvarteren.

Under senare år har det framkommit uppgifter som visar att silltruten har ökat rejält längs Norrlandskusten och kanske är denna positiva trend på väg att sprida sig vidare söderut. Uppgifter från Björns skärgård (Ulrik Lötberg muntligen) visar att beståndet har ökat synnerligen kraftigt under de få år som passerat sedan den nyligen genomförda inventeringen i Uppsala län. Det finns även

andra kolonier i den norra delen av länet som har ökat kraftigt i storlek. I Björns skärgård har sannolikt den intensiva minkbekämpningen varit en bidragande orsak till uppgången.

I Norrtälje kommun kontrollerades ett 15-tal kolonier under riksinventeringsåret 2006, men en jämförelse med resultaten från inventeringen 2000–03 visar inte på någon påtaglig förändring. Det fanns under 2006 totalt ytterligare ett tiotal par i dessa kolonier, 196 respektive 186, men skillnaden är så liten att det inte finns något som säger att silltruten skulle ha ökat även här under de allra senaste åren.

Framtiden

Silltruten har minskat kraftigt sedan 1970-talet och även om det finns vissa tecken på att en uppgång kanske är på gång finns det starka skäl att i framtiden bättre följa upp vad som händer med beståndet. Detta är för övrigt något som vore önskvärt för samtliga häckande kustfågelarter. Eftersom det tyvärr inte finns anledning att hoppas på att heltäckande inventeringar av hela kuststräckan kommer att bli mer frekventa framöver kan det vara på sin plats att här påtala behovet av mer regelbundna inventeringar i åtminstone ett urval delområden. Dessa områden skall vara jämnt fördelade längs kusten och bör inventeras med regelbundenhet, helst årligen. Genom denna typ av inventeringar skulle vi kunna erhålla en bättre bild av svängningarna i de häckande bestånden av våra kustfågelarter.

Litteratur

- Pettersson, Thomas. 2006. Fåglar i Mälaren 2006: Inventeringar år 2006.
Länsstyrelsen i Stockholms län, rapport 2006: 26. 93517075

Bill Douhan
Rönby
741 94 Knivsta